

תהודה

גיליון 32

תשע"ז

עורך:

אדם בן-נון



הוצאת האגודה לטיפוח חברה ותרבות, תיעוד ומחקר

מייסודו של עובדיה בן שלום

בסיוע משרד התרבות והספורט, מנהל התרבות

על העטיפה הקדמית:

קטע ממכתב הרב יוסף צובירי שכתב בארץ ישראל למשפחתו שבתים
ביום רביעי כ"ב במנחם אב ה'תש"ה (01.08.1945).

© כל הזכויות שמורות להוצאה לאור:

האגודה לטיפוח חברה ותרבות, תיעוד ומחקר (ע"ר)

The Association for Society and Culture, Documentation and
Research

עמותה מס' 58-001-352-2

משרד האגודה והמוזיאון: כיכר העצמאות 11, קומה 4, נתניה

טלפון: 09-8331325, פקס: 09-8614712

שעות פתיחה: ימים א'–ה' בין השעות 09:00–14:00

(אחה"צ מחייב תיאום מראש)

אתר אינטרנט: <http://www.teman.org.il>

פייסבוק: <https://www.facebook.com/hatemanim>

דואר אלקטרוני: hagoda@barak.net.il

מען למכתבים: ת"ד 1515 נתניה 4211501

הדפסה: דפוס מאור-ולך, ירושלים

תוכן העניינים

- 5 דבר העורך
7 דבר יושב ראש האגודה

גולת תימן

- 9 **אהרן גימאני**
משיחיותו של שֶׁכַר כְּחֵיל השני: איגרת חדשה מקהילת צעדה

- 22 **זהר עמר**
הרב חיים כסאר ושיפור ייצור התפילין בתימן

- 34 **משה גברא**
מגמות ושינויים בבחירת שמות פרטיים ושמות משפחה בקרב היהודים בתימן

- 42 **אדם בן-נון**
עלילה ועלייה – מזיכרונותיו של ר' רחמים דאר

- 71 **נחום הלוי**
תימן בראי האסלאם

חבלי הקליטה

- 80 **פלטיאל גיאת**
פרשת ילדי תימן: חטיפת הילד יחיא בן דוד וחמאמה דוד כמקרה מבחן

- 101 **שגיב מחפוד**
סיפור עלייתו של רבי שמואל בן שלום מחפוד לארץ ישראל

עולי תימן בארץ ישראל

- 115 **יוסף פרחי**
התמזגות בין-עדתית – מגנזי הרב יוסף קאפח

- 124 **רפאל בן-חיים**
כפר אוריאל – העם ההלכים בחשך ראו אור גדול

זכרון לראשונים

- 149 **אהרן קאפח**
חובת השליחות בעת הזאת

אליקים צדוק
152 למען אשר יצוה – קווים לדמותו של כמוהר"ר אברהם צדוק זצ"ל

יוסף יובל טובי
180 הרב עמרם קרח כהיסטוריון

מאיר קורח
187 יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה

אהרן גימאני
194 ר' שלום ב"ר אהרן סְרִי הלוי

מרדכי יצהרי
199 יוסף צדוק איננו

לשון

דורון יעקב
208 על טיבה של מסורת הלשון שבפי יהודי דרום תימן

חן ינאי
225 העברית של ר' שלם אלשבזי המשתקפת בתכלאל שבכתיבת ידו

שירה

יהודה עמיר
236 לתפארת אבא שלם שבזי
238 אל בחסדו יזכור – שיר גאולה אופייני של הר"ש שבזי

צדוק יצהרי
243 קינה על פטירת הרב יחיא אביץ'

יהודה בן יחיאל
245 בנים שובבים

חיים גיאת
246 גשם

אברהם צובירי
247 יש שיורדים בסולם ויש שעולים

זהר עמר

הרב חיים כסאר ושיפור ייצור התפילין בתימן

הרב חיים בן סלימאן כסאר (תר"ט–תרע"ב, 1859–1912), יליד צנעא שבתימן, היה צורף במקצועו ורוב תלמודו היה בבית מדרשו של הרב חיים קרח. נודע כתלמיד חכמים גדול, בלשן, משורר ומעתיק כתבי יד עתיקים לצורך תיעוד נוסחאות תימן הקדומות.¹ הוא היה שייך לחוג חברים המקורב לרב יחיא קאפח, שנודעו בזיקתם היתירה לפסיקת הרמב"ם והיו בעלי חוש ביקורתי גבוה.² אחד מפועליו החשובים היה שיפור ייצורן של התפילין בתימן.³ בפיוט שכתב על כך, כנראה בראשית המאה העשרים, הוא מעיד שלא היו בימיו אומנים שידעו להכין תפילין מרובעות כהלכה. להלן נביא מקצת מדבריו מהפתיחה לפיוט:

כי רוב הבתים שלהם דקים כקליפת השום ועם כל זה, לא תמצא בהן ריבוע
כהלכתו, לא הבתים ולא התיטורות ולא התפירות [...] ואין מעמידין אותן
אלא הפרשיות כהעמדת הכר והכסת בצמר.

ובמעט הימים כשלשים ושלשת ימים יתעגלו הבתים לרוב דקותם. ויש בהן
מעוטות אשר עורן חזק מעט והן מכווצות בתבניתם כתמרי עיר שקורין
'נגרא'ן' מחוסר האומנות [...]. ויחרה לבי בקרבי ושינה מעיני, על כי אני
יושב בכרך גדול כזה עיר צנעא וחסרה בה אומנות קטנה כזו, עד אשר אנה
השם לידי וחקרתי ודרשתי במעשי הקציצות, באהבה ורצון בפזור ממוני
ועמל גופי עם שכל רעיוני, עד אשר הוצאתי לאורה כדין וכמשפט, בארבעה
תארי העשייה, בריבוע מיושר וחריצים עד התפר וחזקים כראי מוצק
ומכוונים בעור אחד [...].⁴

¹ על דמותו ראה הרב קרח, סערת תימן, עמ' נז–נח; גברא, אנציקלופדיה, א, עמ' 277; בן-נון, חקר התרגום, עמ' 232–234. אין להחליפו עם הרב חיים בן שמואל כסאר מירושלים בעל ספר "החיים והשלום".

² הרב קאפח, דברי זיכרון, עמ' תמו–תמה.

³ ראה הרב קרח, סערת תימן, עמ' נח; הרב קאפח, הקדמה לתהילים, עמ' טו; הלכות תפילין ג,יא, הערה כה.

⁴ נחום, מכמנים, עמ' רא. תודתי לרב איתמר כהן שסייעני לאתר פרסום זה. כל הציטוטים שיובאו להלן מהרב חיים כסאר הם ממקור זה.

במחקר שערכנו על התפילין של יהודי תימן בדקנו קציצות רבות ואכן הסתבר שריבועם של בית התפילין (הקציצה) ושל התיטורא (הבסיס הרחב שמעליו הקציצה) לא היה מדויק לחלוטין. בחלק מהם צורת הבתים התעוותה עם הזמן. מתאר התפירות אף הוא לא תמיד היה ישר לגמרי, אלא בהתאם לצלעות של התיטורות. בבתי הראש לרוב לא הייתה הפרדה מלאה בין הפרשיות. במיוחד ראויים לציון בתי היד הדקים, שלעתים היו מוארכים וצרים כדמות התמרים המצומקים, כפי שתיאר הרב כסאר. למעשה כבר המהר"ץ, כמאה שנים לפניו, העיר על כך, אולם הוא מצא אסמכתאות הלכתיות להיתרם.⁵ מסתבר, שצורות תפילין כאלה רווחו בקהילות רבות בישראל, כמו באשכנז, במצרים ובבבל ועל פי שיטות הלכתיות שונות הן היו כשרות. אולם במהלך המאה התשע עשרה החלו להתפשט שיטות ייצור מתקדמות של תפילין, בעיקר מאזור מזרח אירופה, ומאז ועד ימינו ייצור התפילין השתכלל והגיע לרמת ריבוע מוחלטת ולעמידות גבוהה.⁶ ייתכן, שהרב חיים כסאר היה מודע לתפילין הללו בהשפעת שדר"ם מארץ ישראל שביקרו בתימן.⁷ מכל מקום, הוא עמד על איכותן הנמוכה של התפילין שיוצרו בימיו בתימן והתעורר לשפר ולשכלל את ייצורן. לצורך כך הוא גייס את כישורו הטכני ואת הונו.

הרב חיים כסאר כתב כאמור פיוט מיוחד (ראו בנספח) שבו מונצח באקרוסטיכון שמו "חיים בן סלימאן". בפיוט זה הוא תיעד את פועלו בייצור התפילין וכלל בו "עשר מלאכות הפוסלות בתפילין אשר מנה רבינו הרמב"ם". הרב חיים כסאר החליף כמה מהכלים המסורתיים וייצר תמורתם כלי עבודה חדשים שבתימן נחשבו למשוכללים ביותר: "יכן לכל כלים, חדשים נצמדים, עם כל שאר כלים, ישנים נפרדים, גם תחבולות יש, מרובים נעשים".

כלי עבודתו המיוחדים נשמרו והם מאפשרים לנו לעמוד על שיטת הייצור שפיתח. אוסף הכלים נרכש על ידי החוקר הגרמני קרל רתינס שביקר בתימן בשנים (1935–1928). ערב מלחמת העולם השנייה רכש זלמן שוקן את האוסף והעניק אותו בהשאלת קבע

⁵ מהר"ץ, פעולת צדיק, ג, סימן רה, עמ' קנ–קנד.

⁶ נתונים אלה יופיעו במאמרי "תפילינות של בני תימן" (בהכנה).

⁷ בשנת תרע"ג (1913) שלח הרב שלמה אלנדאף איגרת מתימן לאנשי ועד התימנים בירושלים (ששימשו גם כשדר"ם) וביקש שישלחו לו "לפחות עשרים מזוזות ועשרה זוגות תפילין וטלית גדול מהגדולים אשר בארץ החשובים". מסתבר שחסידיים ואמידים ביקשו לעצמם תשמישי קדושה מארץ ישראל משום נוים והדרם לעומת אלה שנעשו בתימן, ראה רצהבי, תעודות ומקורות, עמ' 216.

למוזיאון "בצלאל", שהפך בשנת 1965 למוזיאון ישראל.⁸ בעת ביקורי במוזיאון ישראל התאפשר לי לבחון מקרוב כלים אלה.⁹ האוסף כולל בין היתר מלחציים ומערכת של תבניות מנחושת לצורך יצירת הבתים, פסים ודיסקיות מנחושת ששימשו ליצירת החללים המפרידים בין הפרשיות בתפילין של ראש. ישנם גם כמה כלי עץ שבתוכם חללים רבועים שבהם הועמדו תבניות הנחושת. כמו כן, נמצאו 37 בתים של ראש ושל יד שהיו באמצע תהליך ייצורן, אך לא נמצאו פריטים מוגמרים לחלוטין. הערכתי היא שלפחות בחלק מהפריטים שבאוסף נפלו פגמים שונים בתהליך ייצורן, כפי שניתן לראות בחלק מהמקרים, למשל, בעיצוב האות ש"ן. לפיכך, אין להסיק מהפריטים האלה מסקנות הלכתיות מוחלטות לגבי איכות התפילין האופטימלית שהוא ביקש לייצר ולגבי כשרותן ולקבוע מהן מסמרות הלכתיות. בנוסף לבתים אלה, פרסם יהודה לוי נחום תמונה של תפילין קטנות בגודל סנטימטר על סנטימטר, שמייחסים את ייצורם לרב חיים כסאר.¹⁰

בדיקת כלי מלאכתו של הרב חיים כסאר ובתי התפילין שייצר מאפשרות גם להתחקות אחרי שלבי הייצור העיקריים ולעמוד על איכות התפילין שהוא יצר. להלן כמה מהמאפיינים והחידושים של התפילין שבייצור של הרב חיים כסאר, כפי שניתן לראות באוסף הכלים שלו וכפי שמשתקפים בפיוט שכתב:

א. הכנת שני חלקי התפילין: הבית וחלקה העליון של התיטורה נעשה מעור אחד.
 ב. ריבועים מדויקים – הרב כסאר נוכח לדעת שבתי התפילין¹¹ בתימן היו לעתים בעלי מתאר עגול או שהתכווצו במהלך הזמן: "בראות קציצותי, בעגול מעגלי, גם הם מכווצות בשנוי פוסל". לכן, במקום השימוש בדפוס (אמום) העץ המסורתי שהיה עלול להישחק ולהיסדק, הוא ייצר דפוסים ממתכת ליצירת בתים בעלי ריבוע מדויק: "שעת מלאכת התפילין נכנסים, אל תוך דפוס מוצק, נחושת נוצצים, אז מצאה ידי, קציצות נבחרים, בתים מרובעות, חזקים כארי".

⁸ הנתונים על האוסף מתועדים בכרטסות במוזיאון ישראל.

⁹ שני ביקורים התקיימו בתאריכים "ז באייר וט' בסיון תשע"ו ביחד עם הרב משה צארום. תודתי נתונה לו על הערותיו לטיטות מאמר זה. תודה לרחל צרפתי ולאסתר מוצ'בסקי-שנפר, אוצרות האגף לאמנות ותרבות יהודית במוזיאון ישראל, שסייעו בידי לבחון אוסף זה.

¹⁰ נחום, התעודה, עמ' תלה, תעז.

¹¹ הן הקציצות על פי הרמב"ם, הלכות תפילין ג, יד.

ג. התפירות היו ישרות בהתאם לריבועי הבתים: "לתפור שנים עשר, תפירות מישרי".

ד. חיזוק הבתים – הרב עמרם קורח כתב שהוא השתמש בעור "מצה"¹² של עגל לצורך יצירת התפילינות שהוא היה חזק באופן יחסי לעור דק העשוי שליל (עוברי בהמה) שבו השתמשו עד אז.¹³ בתי היד היו עשויים למעשה בשני חיפויי עור, חיצוני ופנימי וזה העניק לקציצה עובי, חוזק ויציבות. דפוס הנחושת הקטן היה באורך וברוחב של 13.5 מ"מ ולאחר מעטה של שני חיפויי העור גדול הבית היה 20.5 מ"מ. כלומר עובי כל אחת מדופנות הבית היה בשיעור 3.5 מ"מ.

ה. בתים פרודים עם מחיצות בין הפרשיות, אך אין עשויות מקשה אחת ולרוב אינן מגיעות באופן מושלם עד לתיתורא. המחיצות נעשו על ידי החדרת העור המחפה, דרך החלק העליון של תבנית הקציצה ומשני צדדיה. זאת על פי הבנת הרמב"ם¹⁴ ולא כשיטת רש"י.¹⁵

ו. הבתים שבאוסף הם חסרי תיתורות ולא ברור האם הוא התקין אותם מעור מצה כמו שהיה מקובל באירופה או מגוויל גמיש כמו במסורת תימן הקדומה או בשתי הצורות. למעשה רק בפריט אחד – תפילין של הראש הגדול ביותר ישנה תיתורא העשויה מקלף (מצה) נוקשה ואפשר שהיא מלמדת על הכלל.

ז. יצירת האותיות ש"ן שבבתי הראש שבאוסף טרם הושלמו (חלקם באיכות גרועה ושמה נפסלו לשיווק). צורת השי"ן מראה שיצירתן לא נעשתה בדפוס, אלא בדרך קימוט והבלטה של עור הקציצה בעודו לח.

לפי מתאר הזרועות של השי"ן הן מתאימות למסורת התימנית שהיא לרוב בעלת בסיס רחב ולא בעלת בסיס משופע או מחודד כמו אצל בני אשכנז וספרד.

בכמה בתים ניתן לראות בבירור שזרועות האות ש"ן הן נפרדות, ייתכן שאף מתחת למפלס התיתורא, אלא שקשה לקבוע זאת באופן מוחלט מפני שהתיתורא

¹² עיבוד פשוט של העור, ללא מלח, קמח ועיפוף. עוד ראו מאמרי, עור ג'רפה.

¹³ סערת תימן, עמ' נח.

¹⁴ הלכות תפילין ג,יא.

¹⁵ כך עולה מפירושו למנחות לה ע"א, בדיון על "נפסקו שתיים" וכו', שלדעתו מדובר בעור המחיצות של ראש ולפחות שתיים מהמחיצות הסמוכות זו לזו צריכות להיות שלמות, ללא כל הפסק בניהן. אולם לפי הרמב"ם הסוגיה עוסקת בתפירות של הבתים לתיתורא (הלכות תפילין ג,יח).

- חסרה. מכל מקום הן מתחברות בקצותיהן התחתית.¹⁶ בחלק מהבתים נראית תוספת תגים לשי"ן.
- ה. ייצור גדלים שונים החל מבית ראש בגודל של 18 מ"מ (תיתורא בגודל 30 מ"מ) ועד לגודל של 34 ס"מ (תיתורא בגודל 53.5 מ"מ) – שיעור גדול במיוחד שנמצא ממנו בית אחד בלבד, שכמוהו היו שכיחים אז רק באירופה.¹⁷
- ט. בתי היד לא היו זהים בגודלם לבתי הראש; קטנים יותר, לעתים בעלי מתאר צר וגבוה יותר, כפי שהיה מקובל בתפילין המסורתיות בתימן. להלן נתונים של שני בתי יד שנמצאים באוסף: (א) בית – 15 מ"מ; תיתורא – 30 מ"מ; גובה – 30 מ"מ. (ב) בית – 22; תיתורא – 34; גובה – 30 מ"מ.
- י. צבע – בתי התפילין שבאוסף טרם נצבעו למעט שלושה בתי יד. הללו צבועים בגוון שחום (חום כהה ביותר הנוטה לשחור). זהו גוון צביעה אופייני לתפילין בתימן, בנוסף לגוון שחור כדיו של כתיבת סת"ם.

כבר הערנו שהרב חיים כסאר היה מקורב לרב יחיא אלקאפח ונראה שפעילותו שיקפה התעוררות מחדשת לשיפור ייצור התפילין שחלה בקרב חוג זה.¹⁸ אולם נראה שרוב יצרני התפילין המשיכו לעשות אותם במתכונת הקודמת. מכל מקום, הרב חיים כסאר פיתח את שיטת הייצור שהייתה נהוגה בתימן על פי הרמב"ם, דבר שניכר בעיקר בעניין צורת המחיצות בין פרשיות תפילין של ראש ואופן ייצור צורת השי"ן. אולם עם עליית יהודי תימן לארץ ישראל הם נוהגים להניח תפילין שמיצורים בסטנדרטים הגבוהים שמעמידה בפנינו הטכנולוגיה המודרנית, כפי שמקובל כיום בכל קהילות ישראל.

¹⁶ בסוגיה זו ראה הרב ערוסי, צורת שי"ן.

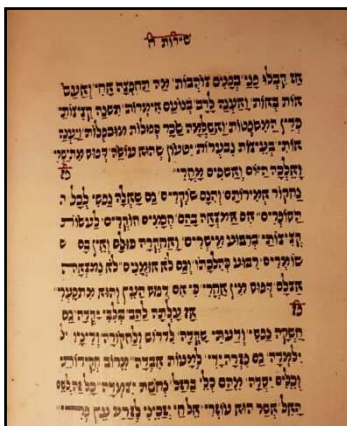
¹⁷ דפוסי הנחושת שנמצאים באוסף הם דו-כיווניים; צד קטן וצד גדול יותר, למשל: 18.3–24.4 מ"מ או 22.3–27.8 מ"מ.

¹⁸ דבר זה בא לידי ביטוי למשל, בתפילין שראינו באוסף הרב פנחס קורח שיוצרו על ידי הרב יחיא בן נסים מנצורה (תרנ"א–תש"מ, 1891–1979) תלמידם של הרב יחיא קאפח והרב יחיא אלאביץ' ועל ידי הרב שלום רדאעי (תרע"ב–תשמ"ד, 1912–1984) תלמידו של הרב רצ"א צארום. תפילין אלו עשויים ברמת ייצור יחסית גבוהה, למשל מבחינת הדיוק של ריבוע הבתים והמחיצות הפנימיות של ראש ותיתורא נוקשה עשויה עור מצה.

נספח: מהדורה חדשה לפיוט של הרב חיים כסאר על התפילין

הפיוט וההקדמה של הרב חיים כסאר פורסמו לראשונה על ידי יהודה לוי נחום.¹⁹ אולם במהדורה זו נפלו מעט טעויות ועיקר חסרונה הוא שהיא נדפסה ללא ניקוד. במהדורה שלפנינו מוצגת לראשונה הגרסה המתוקנת והמנוקדת של הפיוט מתוך כתב היד של המחבר.²⁰ לתועלת הקוראים הפתח הומר לסגול, והשוואים הנעים שבאותיות הגרוניות הומר לחטפים והדגשים שלא סומנו בעקיבות בכתב היד סומנו כאן כנדרש – הכול כמקובל בניקוד הטברני.

הפיוט בנוי משלושה עשר בתים המסודרים לפי האקרוסטיכון הבא: "חיים בן סלימאן". בכל בית שמונה שורות מחורזות, פרט לשתי השורות האחרונות המסתיימות תמיד בהברה "רי". המחבר הקפיד לכתוב את כל השיר על פי המשקל השלם – מתפּעֵלים מתפּעֵלים. כלומר שתי תנועות ויתד, שתי תנועות ויתד, שתי תנועות ויתד (– – – – –). גם במקומות שהדבר לא התאפשר מצא לו המחבר תחבולות שונות להתאים את המשקל. למותר לציין שהמחבר כתב את השיר וניקדו על פי מסורת לשון חכמים של בני תימן.



¹⁹ נחום, מכמנים, עמ' רב-רג.

²⁰ כתב היד נמצא באוסף שגיב מחפוד, והפיוט מתפרסם כאן באדיבותו. תודתי לעורך, אדם בן-נון, על התקנת השיר.

שיר על דיני תפילין

סימן חיים בן סלימאן

חֲשִׁקִי לְחֶבֶד שִׁיר, עָלִי הַתְּאֲזָרִי.
 לְדְרוֹשׁ וְלַחְקוֹרָה, בְּמִצְוֹת יוֹצְרִי.
 הִיא אוֹת אֲשֶׁר אֶלְבֵשׁ, בְּכֹל יוֹם שְׁחָרִי.
 בָּה אֲמַצָּא חֶסֶד, וְיִהְיֶה עוֹזְרִי.
 עַל כָּל שֵׁס"ה וּרמ"ח, וְחֶסֶד נוֹצְרִי.
 אוּ מַחְלָה עֵוֹן, אֲשֶׁר הוּא עוֹכְרִי.
 גְּלוּי וְנִדְוָע, לֹאֵל חֵי שׁוֹמְרִי.
 מִמוֹן אֲשֶׁר נִפְזָר, וְגוֹף מִצְטַעְרִי: פז'

יְכִין לְכֹל כְּלִים, חֲדָשִׁים נִצְמָדִים.
 עִם כָּל שְׂאֵר כְּלִים, יְשָׁנִים נִפְרָדִים.
 גַּם תְּחַבּוּלוֹת יֵשׁ, מְרוֹבִים נַעֲשִׂים.
 שְׁעַת מְלֹאכֶת הַתְּפִלִּין נִכְנָסִים.
 אֵל תּוֹדֵד דְּפוּס מוֹצֵק, נְחוּשֶׁת נוֹצְצִים.
 אִז מְצָאָה יָדִי, קְצִיצוֹת נִבְחָרִים.
 בְּתִים מְרוֹבְעוֹת, חֲזָקִים כְּאָרִי.
 גַּם כּוֹלָלִים עֲשׂוֹר, מְלֹאכֶת כּוֹשְׁרִי: פז'

יְכִין בְּרֵאשִׁיתוֹ, קְלָפִים נִכְשָׁרוּ.
 בִּיַּדִּי בְּנֵי אִישׁ תָּם, וְלִשְׁמֹן נֶעְבְּדוּ.
 לֹא יִכְשָׁרוּ עוֹרוֹת, בְּהֵמָה נִטְמָאוּ.
 כִּי אִם אֲשֶׁר הוֹתֵר, בְּפִיד אֶכְלוּ.
 שְׁנִית אֲשֶׁר תִּקַּח, עֲשָׁנִים נִכְלָלוּ.
 עִם מִי עֲפָצִים אוּ, בְּשֶׁרֶף נִבְלָלוּ.
 וּשְׂאֵר צְבָעִים הֵן, בְּכוֹלָם אוֹסְרִי.
 לֹא יִכְשָׁרוּ לְעַד, בְּתִקּוֹן סוֹפְרִי: פז'

מחשבתך תפנה, בעת כי תשבה.
 לכתוב לארבעת, נשיקת אהבה.
 תשמור לסידורן, בעת כי תכתבה.
 פן תמצאה מוטעה, ואז תעזבה.
 חזקה להגיהן, בדע מתישבה.
 שתים²¹ וגם שלוש, ואז תתחבבה.
 גם תשמרה לכתוב, כתקון סופרי.
 כי לו תשנה אות, אזי לא יכשרי: פי'.

בינה שלישית היא, ברבוע יושרי.
 בתים ותיתורות, וסדור תופרי.
 זאת הרביעית היא, בשין מתפארי.
 שלוש וגם ארבע, בצדי פיארי.
 שמרה חמישית היא, רצועת שוחרי.
 לו תצבעה אותן, צביעה אחרי.
 ירוק וגם אדום, בזה לא יכשרי.
 שער לרחבה הוא, כאורך שערי: פי'.

נשוב אלי ששית, מלאכת כושרי.
 יקשור כמין דלת, לשם די שומרי.
 גם השביעית עוד, בגוף הפיארי.
 היא מעברת בה, רצועת קושרי.
 אחר אשר זמן, לארבע סידרי.
 יחזור ויגיהן, כספר תארי.
 אז יגלה אותן, כגולל סיפרי.
 סופן לראשיתן, מאד הזהרי: פי'.

²¹ מפני דוחק המשקל ניקד השי"ן בשווא נח, ונראה שסמך בזה על מקצת מדקדקים שסברו שלעולם השווא שבש"ן בתיבת "שתים" הוא שווא נח, ובדרך זו הסבירו את הדגש התמוה שבת"ו. וראה בן-נון, שני פולמוסים, עמ' 170–183.

סֵדֶר כְּנִיסְתָּו, לְאוֹתוֹת מַקְהֵלִי.
 תִּזְקוּף לְאַרְבַּעַתָּו, כְּסֶפֶר הַיְכָלִי.
 זֹאת הַשְּׁמִינִית עוֹד, לְאַחַר גּוֹלְלִי.
 תִּכְרוּךְ מֵעַט²² שִׁיעַר, עָלֶיךָ מַעְגְלִי.
 טוֹב לְקַחָה שִׁיעַר, זָנַב הַעֲגָלִי.
 גַּם הַתְּשִׁיעִית אֲזוּ, לְמַנִּין מִמֶּלְלִי.
 תִּכְרוּךְ עָלֶיךָ עוֹר, בְּהֵמָה טוֹהָרִי.
 בְּיָנָה עֲשִׂירִית גַּם, בְּחוּט הַתּוֹפְרִי: פִּז'.

לְתַפּוֹר שְׁנַיִם עֶשֶׂר, תְּפִירוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.
 כָּלֶם בְּחוּט גִּידִי, בְּהֵמָה טוֹהָרִי.
 עֶשֶׂר מְלֹאכוֹת אֵל, לְעִכּוֹב כּוֹשְׂרִי.
 אִם נַחֲסָרָה אַחַת, אֲזִי לֹא יִכְשְׂרִי.
 כּוֹלֶם הַלְכוֹת הֵן, לְמִשְׁה עוֹרְרִי.
 בְּהָר אֲשֶׁר עָלָה, בְּסִינֵי בְּאֵרִי.
 עוֹד יֵשׁ הַלְכוֹת רַב, בְּשִׁלְחַן טוֹהָרִי.
 דִּינָיִם מְחוֹלְקִים, בְּמַקַּל חוֹמְרִי: פִּז'.

יִתְבוֹנְנָה שְׂכָלְךָ, לְדַבְרֵי מִמֶּלְלִי.
 כִּי אֲשַׁפְּכָה שִׁיחִי, תִּשְׁקַל²³ שְׂכָלִי.
 מֵה לִי לְהַכְנִס, מְלֹאכֶת שׁוֹאֲלִי.
 עַת כִּי יִשׁוּרְנִי, שְׂאֵר הַמַּקְהֵלִי.
 עֲשֵׂה קְצִיצוֹת הֵן, בְּרַבּוּי מַפְעָלִי.
 גַּם חֲדָשָׁה יְדִי, לְאוֹפֵן כָּל כָּלִי.
 עוֹד לֹא מְלֹאכֶתִי זֹאת, וּבָה אֶתְנַפְרִי.
 לִפְנֵי בְנֵי עִירִי, כְּחֲדוּשׁ אַחֲרִי: פִּז'.

מִבְּחַר דְּבָרֵי הוּא, בְּזֶה הַמַּפְעָלִי.
 עַת נִשְׁלַמָּה דְעֵתִי, וְהַבִּין שְׂכָלִי.
 אִיסוֹר וְהִיתָרִי, בְּלִמּוּד שׁוֹאֲלִי.

²² כך צריך לנקד מפני הסמיכות, ובכתב היד נוקד מעט בקמץ.

²³ כלומר ששכלי יהיה שקול, והדבר ייעשה בשיקול הדעת.

אָז נִפְקָחוּ עֵינַי, בְּקִלְקוּל כּוֹלְלִי.
בְּרֵאוֹת קְצִיצוֹתַי, בְּעִגּוּל מַעְגְּלִי.
גַּם הֵן מְכוּוּצוֹת, בְּשֵׁנוֹי פּוֹסְלִי.
אָז חִזְקָה רַגְלִי, לְהִלָּךְ מִיִּשְׂרָי.
אֲצַל בְּנֵי שָׁם טוֹב, לְחַדֵּשׁ פִּיאָרִי: פֹּז'.

אָז קָבְלוּ פָּנַי, בְּפָנִים צוֹהֲבוֹת.
מָה תַחֲפֹצָה אָחִי, וְאַעֲשֵׂה אוֹת בָּאוֹת.
וְאַעֲנֶה לָּרֵב, בְּנוֹעַם אִמְרוֹת.
תִּשְׁנֶה קְצִיצוֹתַי, כְּדִין הַמִּשְׁפָּטוֹת.
וְאִשְׁלָמָה שְׂכָר, כְּפּוֹלוֹת מוֹכְפָלוֹת.
וְיַעֲנֶה אוֹתִי, בְּעִיצוֹת נִבְעָרוֹת.
יִטְעוֹן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, דְּפוּס מִתִּישְׂרָי.
וְאַלְכָה הַיּוֹם, וְאַשְׁכִּים מַחְרִי: פֹּז'.

נַחֲקוֹר אֲמִירוֹתֵם, וְהִנֵּם שׁוֹקְרִים.
גַּם שְׂאֵלָה נִפְשִׁי, לְכָל הַסּוֹפְרִים.
אִם אֲמַצָּאָה בְּהֵם, חֲכָמִים חוֹקְרִים.
לַעֲשׂוֹת קְצִיצוֹתַי, בְּרְבוּעַ מִיִּשְׂרָיִם.
וְאַחֲקָרָה כּוֹלֵם, וְאֵין בָּם שׁוֹמְרִים.
רְבוּעַ כְּהִלְכָתוֹ, וְגַם לֹא אוֹמְנִים.
לֹא נִמְצָאָה אֲצִלָּם, דְּפוּס מִן אַחֲרִי.
כִּי אִם דְּפוּס הָעֵץ, וְהוּא מִתְכַּעְרִי: פֹּז'.

אֲז עֲלֵתָה לְהַב, בְּלִבִּי יִקְדָּה.
גַּם חֲשָׁקָה נִפְשִׁי, וְדַעֲתִי שְׂקָדָה.
לְדַרוֹשׁ וְלַחֲקוֹרָה, וְדִינָיו לְמִדָּה.
גַּם פְּזָרָה יְדִי, לְמַעוֹת אֲבָדָה.
מְרֹב חֲקִירוֹתַי, וְכָלִים יִסְדָּה.
מֵהֵם כָּלִי בְרָזָל, נַחֲשֶׁת יִצְמָדָה.
כָּל זֶה לְשֵׁם הָאֵל, אֲשֶׁר הוּא עוֹזְרִי.
אֵל חַי יִזְכְּנִי, לְזַרַע עַץ פְּרִי.



מדגם בתי יד וראש



אוסף הכלים של הרב חיים כסאר



בתי ראש עם לוחות נחושת
המפרידות בין מחיצות הפרשיות



בתי יד שבחלקם הפנימי חיפון עור
לחיזוק (למטה) ודפוס נחושת (למעלה)

צילום: זהר עמר. אוסף מוזיאון ישראל